

ΤΕΤΡΑΔΙΑ

πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής

τετράδιο εξηκοστό έκτο
εξηκοστό έβδομο

φθινόπωρο-χειμώνας 2016-17

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΚΔΟΣΗΣ	3
ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Ο ΣΥΡΙΖΑ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ	
Λαοκράτης Βάσσης: Η «πίσω αυλή» της Συριζικής Αριστεράς	7
Λουκάς Αξελός: Από την ευάλωτη αριστεροσύνη στην ευάλωτη καθεστωτική πρακτική...	15
Σοφία Σακοράφα: Πρώτη φορά Αριστερά: Από την ανατροπή στην απροκάλυπτη υποταγή	31
Γιάννης Μηλιός: Η πορεία του ΣΥΡΙΖΑ από την «ανατροπή» στον συμβιβασμό	41
Απόστολος Αποστολόπουλος: Προσδοκώμεν ανάστασιν νεκρών	51
Αλέξης Μητρόπουλος: ΣΥΡΙΖΑ: Από τον ριζοσπαστισμό στον νεοθατσερισμό	57
Σταύρος Λυγερός: Το μετέωρο βήμα του ΣΥΡΙΖΑ	69
Γιάννης Τόλιος: Ο ΣΥΡΙΖΑ μπορούσε να ανοίξει ελπιδοφόρους δρόμους, αν ήθελαν ο Α.Τσίπρας και η στενή ηγετική ομάδα	79
Γιάννης Μαυρή: Άνοδος και Πτώση. Η εκλογική επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ πριν και μετά το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015	93
Γιάννης Σχίζας: Για ένα πουκάμισο αδειανό, για ένα ΣΥΡΙΖΑ	105
Ανδρέας Καρίτζης: Μετασχηματισμός της πολιτικής στις νέες συνθήκες. Η περίπτωση ΣΥΡΙΖΑ	113
Βασίλης Ευδιάς: Περνώντας ΣΥΡΙΖΑ απ' την Ιθάκη. Από τον «ριζοσπαστισμό» χωρίς ευθύνη στην «ευθύνη» χωρίς ριζοσπαστισμό	123
Ελένη Πορτάλιου: Το κακό έρχεται από πιο μακριά	133
Δημήτρης Μπελαντής: Αποτυχία του πειράματος ΣΥΡΙΖΑ ή αποτυχία της Αριστεράς;...	143
Γιώργος Παπαϊωάννου: 12 σκέψεις (όχι τόσο) για τον ΣΥΡΙΖΑ	153
Δημήτρης Δεληολάνης: Η επανάσταση του Τσίπρα	161
Βασίλης Ασημακόπουλος: ΣΥΡΙΖΑ: Στοιχεία μιας ερμηνευτικής απόπειρας	167
ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ - SCRIPTA MANENT	
Έντουαρντ Σαϊντ: Διανοούμενοι και εξουσία	181
Κοστάντζο Πρέβε: Κριτική στους ηγέτες των πολιτικών κομμάτων της Αριστεράς ...	183
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	
Χριστίνα Ανδρέου: Δεκατέσσερα και πέντε Νέα Βιβλία	185

Βασίλης Ευδιάς*

Περνώντας ΣΥΡΙΖΑ απ' την Ιθάκη

Από τον «ριζοσπαστισμό» χωρίς ευθύνη στην «ευθύνη»
χωρίς ριζοσπαστισμό

Από το 2009-10 ζούμε στην Ελλάδα έναν πολιτικοοικονομικό εθνικό και κοινωνικό πόλεμο. Που δεν έχει ακόμα καταλήξει οριστικά –κάθε άλλο– αλλά που η πρώτη του φάση έληξε στο κλείσιμο της πενταετίας με συντριπτική, δυστυχώς, ήττα του λαϊκού στρατοπέδου. Τα μνημόνια επιβλήθηκαν, η χώρα έχει μετατραπεί και με τη δική της θεσμική συναίνεση σε αποικία χρέους, και το χειρότερο, μια μεγάλη μερίδα της λαϊκής αντιμνημονιακής πλειοψηφίας φάνηκε να πείθεται από την ίδια της την ηγεσία πως, πράγματι, δεν υπήρχε άλλη εναλλακτική. Με δυο λόγια ο λαϊκός ριζοσπαστισμός (τάγματα ξυπόλητα) και η Αριστερά (σε σκοτάδια απόλυτα) διαλυθήκαμε εις τα εξ ων συνετέθημεν· σαν τους γενναίους του Μπρανκαλέονε.

Τι ακριβώς έγινε; Γιατί έγινε έτσι; Θα μπορούσε να είχε γίνει αλλιώς; Τι κάνουμε τώρα; Αυτά είναι, νομίζω, τα ερωτήματα που το αφιέρωμα τούτο των ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ καλείται να απαντήσει. Κατ' εμέ το στοίχημα όλης αυτής της περιόδου κρίθηκε στην αδυναμία της ελληνικής Αριστεράς – κυρίως του ΣΥΡΙΖΑ – να συλλάβει και να δώσει πολιτική υπόσταση σε μια αντίληψη ριζοσπαστικής

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

* Ο Βασίλης Ευδιάς είναι εκπαιδευτικός, θεολόγος. Είναι μέλος της ΣΕ του «Δρόμου της Αριστεράς» και της Πρωτοβουλίας για Ριζική Συνταγματική Αλλαγή. Υπήρξε μέλος του ΣΥΡΙΖΑ, στην οργάνωση εκπαιδευτικών Αθήνας, από τον Ιούνιο του 2013 έως τον Αύγουστο του 2015.

ευθύνης. Δηλαδή σε ένα είδος πολιτικής στόχευσης και δράσης που θα επέτρεπε στον ελληνικό λαό να αντισταθεί στην επιβουλή των μνημονίων αναλαμβάνοντας ο ίδιος με θετικό τρόπο την ευθύνη της μοίρας του· μετουσιώνοντας την αντίσταση σε πραγματική εναλλακτική διέξοδο από τα μνημόνια και από την κρίση.

Καταλαβαίνω ότι η απαίτηση να συνδυαστούν ριζοσπαστισμός και ευθύνη ακούγεται περίεργη. Η έννοια της ευθύνης, σαν υπόθεση ατομικής ηθικής και νοικοκυρίστικης φρόνησης, έχει ταυτιστεί με τον συντηρητισμό και τη Δεξιά. Ενώ από την άλλη μεριά η έννοια του ριζοσπαστισμού, υποδηλώνοντας με τον έναν ή τον άλλο τρόπο την αμφισβήτηση της κατεστημένης τάξης, παραπέμπει σε ανατροπές, ταραχή, ρίσκο και αβεβαιότητα, που δύσκολα μπορούν να συνταιριάξουν με την ευθύνη και τη φρόνηση που αυτή προϋποθέτει.¹ Κι όμως, το σύνθημα των Αγανακτισμένων της Πλατείας Συντάγματος, «να πάρουμε τις τύχες μας στα χέρια μας», τι άλλο ήταν, παρά μια διπλή, αμφίστομη έκκληση για ριζική ανατροπή και ανάληψη ευθύνης μαζί.

Παίρνοντας τη σκυτάλη της «ευθύνης» από τους Αγανακτισμένους

Θα μπορούσε να πει κανείς πολλά για το πώς στάθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στους Αγανακτισμένους όταν ξέσπασε η λαϊκή αγανάκτηση τον Μάιο του 2011. Αλλά όταν είχαν πλέον φανεί τα όρια και οι αδυναμίες του κινήματος των πλατειών, αυτό που επέτρεψε στον μικρό, τότε, και περιθωριακό ΣΥΡΙΖΑ να πάρει τη σκυτάλη της εκπροσώπησης του λαϊκού ριζοσπαστισμού ήταν η δήλωση του Αλέξη Τσίπρα πριν τις εκλογές του 2012, πως το κόμμα του ήταν πρόθυμο να αναλάβει την ευθύνη της διακυβέρνησης.

Δεν αγνοώ τη σημασία άλλων παραγόντων, όπως για παράδειγμα την προγραμματική μετατόπιση του ΣΥΡΙΖΑ μεταξύ 2009 και 2011, που έπαιξε κι αυτή σημαντικό ρόλο στην πολιτική του ωρίμανση. Ή την παρουσία του στα διάφορα μέτωπα, και κυρίως τη στάση του έναντι των Αγανακτισμένων, πολύ πιο ανεκτική και πιο ανοικτή από το ΚΚΕ και άλλες αριστερές οργανώσεις. Όμως ας μη γελιόμαστε. Όλοι ξέρουν – και όλοι ξέρουμε – ότι το φράγμα μεταξύ Αριστεράς και λαού το έσπασε η δήλωση Τσίπρα. Αυτή ήταν που έκανε τη διαφορά. Αυτό οι σημερινοί εξ αριστερών επικριτές του Τσίπρα το ξεχνούν.

1. Το χάσμα είναι ακόμα πιο βαθύ στην τρέχουσα διεθνή αργκό, όπου οι λέξεις ριζοσπαστισμός και ριζοσπαστικοποίηση παραπέμπουν κατευθείαν στον φονταμενταλιστικό εξτρεμισμό, την αντικοινωνική βία και την τρομοκρατία· όλα αυτά από τα οποία οι δυτικές κοινωνίες νιώθουν απειλούμενες. Γι' αυτό και μια από τις μεγάλες εσωτερικές σταυροφορίες που οργανώνονται τα τελευταία χρόνια στις ΗΠΑ και σε δυτικοευρωπαϊκές χώρες είναι η λεγόμενη «αποριζοσπαστικοποίηση» (deradicalization) κυρίως των νέων παιδιών, που για λόγους ακατανόητους από τις κοινωνίες αυτές ελκύονται από τον τζιχαντισμό.

Αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία πως χωρίς αυτή τη δήλωση ο ΣΥΡΙΖΑ δεν θα έμπαινε ποτέ και με κανέναν τρόπο στην τροχιά εκπροσώπησης του ογκούμενου λαϊκού αντιμνημονιακού ρεύματος που τον έφερε τελικά στην κυβέρνηση. Κι αυτό συνέβη διότι η αναπάντεχη αυτή για αριστερό ριζοσπαστικό κόμμα δήλωση, άγγιξε ένα πυρηνικό στοιχείο της λαϊκής ψυχολογίας.²

Όποια συζήτηση έχει γίνει γι' αυτή την περίοδο δεν έχει φωτίσει επαρκώς το σημείο αυτό. Το να δηλώσει ένας αριστερός ηγέτης πως είναι έτοιμος να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας στη βάση μιας ξεκάθαρης αντιμνημονιακής ατζέντας από τη μια, αλλά χωρίς σοσιαλιστικά προαπαιτούμενα και επαναστατικούς αστερίσκους από την άλλη, δεν προσέφερε μόνο μια πρακτική απάντηση στο πώς θα απαλλασσόταν η χώρα από τις μνημονιακές κυβερνήσεις. Έστειλε ταυτόχρονα στον κόσμο ένα υπόρρητο, αλλά ισχυρό σήμα για την αξιοπιστία του ίδιου του Αλ. Τσίπρα και κατ' επέκταση του ΣΥΡΙΖΑ. Ένα σήμα το οποίο ούτε το ΚΚΕ, ούτε η ΑΝΤΑΡΣΥΑ, ούτε οι άλλες ακροαριστερές ομάδες, αλλά ούτε και η μεγάλη μάζα των στελεχών του ΣΥΡΙΖΑ μπορούσε να συλλάβει. Έδειξε μια πρόθεση ανάληψης της ευθύνης του αγώνα χωρίς τις εμμονές ενός ιδεοκεντρικού, περιθωριακού, και εν τέλει ανεύθυνου ριζοσπαστισμού.

Ήταν μια κίνηση διακριτικής αλλά σαφούς αποστασιοποίησης από έναν ιδεολογικό-φαντασιακό αντικαπιταλισμό (που είτε σωστός, είτε λάθος, ήταν και παραμένει μακριά από τις προσλαμβάνουσες της λαϊκής πλειοψηφίας) και από έναν ελιτίστικο προοδευτισμό που πάει πακέτο μ' έναν εξίσου ελιτίστικο αντιεθνικισμό (τις δύο όψεις του αριστερού αντιλαϊκισμού που επικρατεί στην πέραν του ΚΚΕ Αριστερά τις τελευταίες δεκαετίες). Η σχετική έστω αποστασιοποίηση του Αλ. Τσίπρα απ' αυτά τα διακριτικά της περιθωριακής μεταπασοκικής ριζοσπαστικής Αριστεράς έκανε ένα μεγάλο τμήμα του λαϊκού κόσμου, που είχε βγει στα κάγκελα από ανάγκη και όχι από αριστερή ιδεολογία, να ελπίζει ότι ο νεαρός αυτός ηγέτης ήταν έτοιμος να απεκδυθεί τα ιδεολογικά του διαδήματα και να αναδεχθεί την ευθύνη της πολιτικής εκπροσώπησης ολόκληρης της πληττόμενης κοινωνίας έναντι των συγκεκριμένων ιστορικών προκλήσεων.

Εδώ όμως τελειώνει το ειδυλλιακό κομμάτι του παραμυθιού και αρχίζει το θρίλερ. Διότι ο κόσμος που πίστεψε στον Τσίπρα νόμισε πως η αποϊδεολογικοποίηση της πολιτικής του στάσης ήταν ένδειξη ωριμότητας και όχι πραγμα-

2. Μα, θα ήταν μάλλον καλύτερα αν δεν είχε συμβεί αυτό, μπορούμε να πούμε τώρα εκ των υστέρων. Η απουσία της άμεσης και εύκολης λύσης που προσέφερε ο ΣΥΡΙΖΑ στην κάλυψη των φυσιολογικών αδυναμιών του νεαρού κινήματος των Αγανακτισμένων θα είχε ενδεχομένως επιτρέψει την ενεργοποίηση άλλων διαδικασιών, μέσα από το ίδιο το κίνημα, που θα είχαν ίσως αποδειχθεί πιο ουσιαστικές, και εν πάση περιπτώσει δεν θα είχαν οδηγήσει στο τωρινό καταστροφικό αποτέλεσμα. Όμως για το συγκεκριμένο ζήτημα – δηλαδή για το σημείο στο οποίο συνάρμοσαν οι προσδοκίες του λαϊκού κινήματος με τις διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ – αυτό δεν έχει σημασία. Ούτε έχει σημασία αν ο Τσίπρας είχε εκείνη τη στιγμή πλήρη συναίσθηση του τι ακριβώς έλεγε.

τισμός. Ένδειξη της αποφασιστικότητας και της ικανότητας του ΣΥΡΙΖΑ να διαχειριστεί την κοινή ευθύνη εν όψει της επερχόμενης μεγάλης σύγκρουσης. Όπως όμως αποδείχτηκε, ούτε ο ΣΥΡΙΖΑ σαν κόμμα, ούτε ο Αλ. Τσίπρας προσωπικά, δεν είχαν τις διανοητικές και ψυχικές προϋποθέσεις να διακρίνουν μεταξύ ρεαλισμού και πραγματισμού, μεταξύ ριζοσπαστικής και ηττοπαθούς φρονήσεως.

Ας δούμε κατ' αρχάς πώς εκφράστηκε το πρόβλημα μέσα από τα συγκεκριμένα γεγονότα.

Από τον πολύ σοσιαλισμό χάθηκε η επανάσταση

Το πρώτο ζήτημα ήταν να ξεκαθαρίσει ο ΣΥΡΙΖΑ ποια ήταν η κατάσταση που είχε μπροστά του και πώς θα την αντιμετώπιζε. Κολλημένοι σ' έναν οικονομικό, μαρξιστικοφανή σχολαστικισμό, οι θεωρητικοί εγκέφαλοι του ΣΥΡΙΖΑ προβληματίστηκαν εκεί γύρω στο 2012 πόσο βαθιά είναι η κρίση· και αν θα μπορούσε να ξεπεραστεί στο πλαίσιο του καπιταλισμού μέσα από ενδοκαπιταλιστικές μεταρρυθμίσεις ή αν είχαμε να κάνουμε με μια βαθιά κρίση του ίδιου του καπιταλισμού που απαιτεί την υπέρβασή του. Ανέσυραν δηλαδή από τα χρονοντούλαπα της ιστορίας το κλασικό δίλημμα: μεταρρύθμιση ή επανάσταση;

Μαρξισμός για κλασικά εικονογραφημένα! Η ιστορία του 20ού αιώνα έχει καταστήσει σαφές πως κάθε κρίση, λιγότερο ή περισσότερο βαθιά, μπορεί εξίσου είτε να ξεπεραστεί με αναδιαρθρώσεις στο πλαίσιο του καπιταλισμού ή να γίνει αφετηρία για την υπέρβασή του. Το αν θα συμβεί το ένα ή το άλλο δεν έχει να κάνει με το “αντικειμενικό” οικονομικό πεδίο και τον χαρακτήρα της κρίσης, αλλά με το “υποκειμενικό”· με τον βαθμό και την ποιότητα της ριζοσπαστικοποίησης και της πολιτικής ενδυνάμωσης της κοινωνίας έναντι των αντιπάλων της και του κράτους· δηλαδή με την πολιτική.

Μ' άλλα λόγια ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είδε – δεν μπορούσε ή δεν ήθελε να δει – αυτό που ήταν προφανές στους Αγανακτισμένους: ότι ο κρίσιμος κόμπος απ' όπου έπρεπε να πιαστεί το νήμα των ανατροπών και του κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού δεν ήταν το γενικό (και αόριστο) δίλημμα μεταξύ μεταρρύθμισης του καπιταλισμού ή αντικαπιταλιστικής επανάστασης, αλλά η ανατροπή του συγκεκριμένου πολιτικού συστήματος που οδήγησε τη χώρα στην κρίση. Όχι πώς θα αλλάξει απλώς η εφαρμοζόμενη πολιτική ακραίας λιτότητας, αλλά πώς θα ανατραπεί το πολιτικό σύστημα στο σύνολό του.

Θυμίζω ότι η κρίση του πολιτικού συστήματος είχε γίνει αφορμή ριζοσπαστικοποίησης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού αρκετά πριν το πρώτο μνημόνιο· τουλάχιστον από τις πυρκαγιές του 2007 και τις ταραχές του Δεκεμβρη του 2008. Το «να καεί το μπουρδέλο η βουλή» ακούστηκε μαζικά στις πρώτες διαδηλώσεις του Μαΐου 2010, κι ενώ οι περισσότεροι Έλληνες δεν είχαμε ακόμα

συνειδητοποιήσει τι ακριβώς ήταν το μνημόνιο.³ Και δεν είναι τυχαίο που έναν χρόνο μετά, η “θετική” εναλλακτική με την οποία η πλατεία συμπλήρωνε το «αρνητικό» σύνθημα «πάρτε το μνημόνιο και φύγετε από δω» δεν ήταν κάποια άλλη οικονομική πολιτική, αλλά το αίτημα για δικαιοσύνη και για δημοκρατία («άμεση» ή «πραγματική»)⁴. Επίσης, δεν ήταν τυχαία η οργή των Αγανακτισμένων απέναντι στα ΜΜΕ και στους δημοσιογράφους, όπως και απέναντι στα κόμματα και τον συνδικαλισμό που, ανεξάρτητα από πολιτική ταυτότητα (δεξιά, αριστερά κ.λπ.), για τον κόσμο της πλατείας Συντάγματος ήταν όλοι τους κομμάτια του πολιτικού συστήματος.

Όμως την ιδέα μιας τέτοιας μετωπικής σύγκρουσης με το πολιτικό σύστημα δεν μπορούσαν να την κατανοήσουν ούτε στον ΣΥΡΙΖΑ, ούτε στις υπόλοιπες οργανώσεις της Αριστεράς. Διότι κάτι τέτοιο θα τους υποχρέωνε πρώτα απ’ όλα σε μια ριζική ενδοσκόπηση και αυτοκριτική, την οποία δεν ήταν σε καμιά περίπτωση πρόθυμοι ή ικανοί να την κάνουν. Θα όφειλαν να αναρωτηθούν σε ποιο βαθμό η Αριστερά – όχι μόνο η συμβατική του ΚΚΕ και του ΚΚΕεσ, αλλά και η θεωρούμενη «επαναστατική» – ήταν και αυτή, μέσω της συμμετοχής της στους συνδικαλιστικούς θεσμούς και μέσω διαφόρων άλλων ιδεολογικών μηχανισμών, μέρος του κυρίαρχου πολιτικού συστήματος.

Έτσι λοιπόν την ιδέα της σύγκρουσης με το πολιτικό σύστημα άλλοι την απέρριψαν «εκ δεξιών», άλλοι «εξ αριστερών». Εκ δεξιών την βρήκαν υπερβολικά εξτρεμιστική και αόριστη. (Τι θα πει να ανατραπεί το πολιτικό σύστημα; Και με τι να αντικατασταθεί αν όχι με σοσιαλιστική επανάσταση; Και είναι ώριμη η κατάσταση για τέτοια πράγματα;) Ενώ εξ αριστερών την έβρισκαν υπερβολικά μετριοπαθή και αποπροσανατολιστική. (Δεν έθετε ευθέως θέμα σοσιαλιστικής κοινωνικοοικονομικής αλλαγής, αλλά μόνο του τρόπου διακυ-

3. Αντί να αφουγκραστεί τη δυναμική αυτού του άκρως ριζοσπαστικού συνθήματος, που ξεπέρασε τα όρια των αναρχικών ομάδων που το πρωτοφώναξαν και έγινε σήμα-κατατεθέν της λαϊκής αγανάκτησης, η Αριστερά έμεινε στο ύψος της επαναστατικής της καθέδρας, επικρίνοντας τον λαό με σηκωμένο το δάκτυλο και απολογούμενη με κατεβασμένο το κεφάλι απέναντι στον καθωσπρεπισμό του πολιτικού συστήματος. Το ίδιο έκανε και με τις μούντζες και με όλα τα απολιτίκ, υποτίθεται, συνθήματα της πάνω-πλατείας. Ολέθριο λάθος, που άφησε έρμαιο την αυθόρμητη λαϊκή αγανάκτηση στην άκρα Δεξιά. Έξι χρόνια μετά, το άρθρο του Γ. Κασσιμέρη «Μήπως έπρεπε, τελικά, “να καεί, να καεί το μπουρδέλο η Βουλή”;», *Huffington Post Greece* 20/5/2016, δείχνει τη διαχρονική αντοχή, και επομένως την αλήθεια που περιείχε αυτό το σύνθημα. Βλ. και Β. Σιούτη, Π. Κορωναίος, «Να καεί ή να μην καεί το “μπουρδέλο” η Βουλή;», *Κυρ. Ελευθεροτυπία* 9/5/2010· Γ. Ρούσης, «Σκέψεις σχετικά με το σύνθημα “Να καεί, να καεί το μπορντέλο η Βουλή”», *Δρόμος της Αριστεράς* 5/6/2010· Ομάδα ελευθεριακών κομμουνιστών, «Για την ιστορία ενός συνθήματος», *eleftheriakoi.blogspot.gr* 8/10/2013.

4. Βεβαίως οι Αγανακτισμένοι δεν ήταν εκ των πραγμάτων σε θέση να έχουν εναλλακτική οικονομική πολιτική, την οποία όφειλε ασφαλώς να έχει μια αντιμνημονιακή κυβέρνηση, αλλά αυτό είναι άλλο ζήτημα. Η εστίασή τους στη δικαιοσύνη και στη δημοκρατία – δηλαδή στο πολιτικό σύστημα – όριζε με ακρίβεια το κεντρικό επίδικό της αναμέτρησης.

βέρνησης. Και έτσι έδινε, υποτίθεται, συγχωροχάρτι στον καπιταλισμό σαν σύνολο, εστιάζοντας σε μια μόνο μερίδα της αστικής τάξης, την ολιγαρχία.) Έχοντας κοινό στρατηγικό ορίζοντα μια ιδεατή-φαντασιακή ανατροπή του καπιταλισμού, οι δύο πτέρυγες της Αριστεράς, απέρριπταν και οι δύο την ιδέα μιας άμεσης δημοκρατικής πολιτειακής επανάστασης – μιας επανάστασης για τη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία – θεωρώντας πιο λογικό να εστιάσουν σε μια αμυντική λογική απόκρουσης της λιτότητας.

Στην πραγματικότητα και οι δύο πτέρυγες, και η «δεξιά» και η «αριστερή», αντιλαμβάνονταν το πρόβλημα της στρατηγικής με όρους «σταδίων». Απλώς η «αριστερή» πτέρυγα ήλπιζε σε έναν πιο γρήγορο βηματισμό, ενώ η «δεξιά» παρέπεμπε τα επόμενα βήματα σε ένα απώτερο (=ανύπαρκτο) μέλλον. Αυτή ήταν με δυο λόγια η διαλεκτική των τάσεων του ΣΥΡΙΖΑ. Η συνάρθρωση ενός εξωπραγματικού ριζοσπαστισμού, ικανού μόνο για καταγγελίες και ανεδαφικές διεκδικήσεις, παντελώς ανίκανου να συγκροτήσει μια θετική στάση ρήξης και ανατροπής στις δεδομένες συνθήκες, και ενός διαχειριστικού πραγματισμού, που δεν έβλεπε κανένα περιθώριο πραγματικής ρήξης ούτε με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα και την ολιγαρχία, ούτε πολύ περισσότερο με τους έξω.

ΣΥΡΙΖΑ-Τζέκυλ και ΣΥΡΙΖΑ-Χάιντ

Από πολύ νωρίς, τουλάχιστον από τότε που ο ΣΥΡΙΖΑ έγινε αξιωματική αντιπολίτευση το καλοκαίρι του 2012, ο Αλ. Τσίπρας και η στενή ομάδα που τον περιέβαλλε είχε κάνει πλέον τις επιλογές της. Γι' αυτούς η ανάληψη της ευθύνης δεν ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε πραγματική σύγκρουση. Σήμαινε την περιστολή των λαϊκών αντιμνημονιακών προσδοκιών και τη διαχειριστική προσαρμογή τους σε ό,τι θα μπορούσε να είναι συμβατό και με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα και με τη βασική στρατηγική των απέξω.

Από εκεί και πέρα η διαλεκτική της εσωκομματικής αντιπαράθεσης καθορίστηκε από τη διαρκή ένταση, αλλά και την πρακτική συμπόρευση των δύο τάσεων: από τη μια μεριά του «υπεύθυνου» πραγματισμού του ηγετικού επιτελείου, και από την άλλη μεριά του καταγγελτικού και διεκδικητικού ριζοσπαστισμού της αριστερής εσωκομματικής αντιπολίτευσης. Κοινό σημείο επαφής και των δύο ήταν η προσδοκία της «αριστερής κυβέρνησης» και η σύμπτωση στη ρητορική, όσο η ρητορική θα μπορούσε να προτάσσεται της πράξης. Και επειδή και για τις δύο τάσεις το ζήτημα της πράξεως ετίθετο με όρους κομματικών ή κυβερνητικών μηχανισμών κορυφής, και όχι με όρους μετάθεσης της πολιτικής ισχύος στην κοινωνία, γι' αυτό οι δύο αυτές τάσεις μπόρεσαν να συνυπάρξουν χωρίς σοβαρά προβλήματα μέχρι το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015, συμβάλλοντας και οι δύο – η κάθε μία με τον δικό της τρόπο – στην αποδιοργάνωση, στην απονεύρωση και στην καθήλωση του αντιμνημονιακού

λαϊκού ριζοσπαστισμού του 2011-12 και των συνδικαλιστικών-κοινωνικών αγώνων των επόμενων ετών.

Το κακό ξεκίνησε αμέσως μετά τον εκλογικό θρίαμβο του ΣΥΡΙΖΑ το καλοκαίρι του 2012. Αντί, από τη θέση πλέον της αξιωματικής αντιπολίτευσης, να εκμεταλλευτεί το momentum βοηθώντας στην περαιτέρω ενδυνάμωση και τον πολλαπλασιασμό των αυθόρμητων εστιών λαϊκής ανυπακοής, φρόντισε να κάνει το ακριβώς αντίθετο. Να καθησυχάσει τον ξεσηκωμένο κόσμο με τη στρατηγική του «Ώριμου φρούτου», καλλιεργώντας την αυταπάτη ότι δεν χρειαζόταν να γίνουν και σπουδαία πράγματα διότι η κυβέρνηση των τριών (ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ) θα κατέρρεε, υποτίθεται, εντός λίγων μηνών.

Θυσία στο βωμό αυτής της στρατηγικής ήταν η αντίσταση στο χαράτσι. Όπου για μια περίοδο ο ΣΥΡΙΖΑ, και προσωπικά ο Αλ. Τσίπρας, εμφανίστηκε να υιοθετεί το «δεν πληρώνω», πολύ γρήγορα όμως μια μυστήρια σιωπή κάλυψε την όλη υπόθεση, αφήνοντας εκτεθειμένους και τους ίδιους τους ανθρώπους που δεν πλήρωσαν και τις συλλογικότητες που ανέλαβαν να τους υποστηρίξουν πολιτικά και πρακτικά. Ήταν το πρώτο ισχυρό δείγμα για το πού το πήγαινε ο Τσίπρας. Και θα τολμούσα να ισχυριστώ ότι εκεί, μέσα στη βαθιά σιωπή, χάθηκε η μεγαλύτερη μάχη για την περαιτέρω επέκταση του λαϊκού ριζοσπαστισμού σε πλατιά λαϊκά στρώματα. Αν ο ΣΥΡΙΖΑ ήθελε πραγματικά να ηγηθεί ενός παλλαϊκού κινήματος ανατροπής, θα έπρεπε εκείνη τη στιγμή, το φθινόπωρο του 2012, να είχε εκπονήσει ένα αντίπαλο προς το μνημόνιο σχέδιο φορολόγησης, στο όνομα του οποίου να είχε καλέσει τον λαό σε μια γενικευμένη πολιτική ανυπακοής του τύπου «δεν πληρώνω», όχι μόνο για το χαράτσι, αλλά γενικά για όλους τους φόρους. «Μη πληρωμή», που δεν θα γινόταν όμως στα τυφλά, όπως το αρχικό «δεν πληρώνω», αλλά στο όνομα, όπως είπα, ενός εναλλακτικού σχεδίου φορολόγησης, που θα μετέτρεπε τον αρνητικό-αντιστασιακό χαρακτήρα του κινήματος αυτού σε θετικό και υπεύθυνο.

Ακολούθησε τον Δεκέμβριο του 2012 η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του ΣΥΡΙΖΑ, όπου εκεί ουσιαστικά κρίθηκε αν ο ΣΥΡΙΖΑ θα μετατρέπόταν σε κόμμα ανοικτό στην κοινωνία και τον λαϊκό ριζοσπαστισμό ή αν θα παρέμενε ιδιοκτησία των μικρών ομάδων που τον δημιούργησαν. Επελέγη το δεύτερο με το αριστερόφρον επιχείρημα ότι το κόμμα δεν έπρεπε να ανοιχτεί ανεξέλεγκτα στους χωρίς αγωνιστικά ένσημα και επαναστατικές συστάσεις ενεργούς πολίτες. Έπρεπε να μείνει ελεγχόμενο από τους συνεπείς επαναστάτες που ήξεραν να κουμαντάρουν το καράβι στην αταλάντευτη πορεία του προς τον σοσιαλισμό! Όσοι εκ των υστέρων διαμαρτύρονται για τη μοναρχία του Αλ. Τσίπρα οφείλουν να ξέρουν ότι αυτή δεν ήταν παρά η φυσική συνέχεια και συνέπεια της κλειστής ολιγαρχικής δομής που επιβλήθηκε σ' αυτή τη συνδιάσκεψη.

Θα μπορούσαμε να πούμε και πολλά άλλα: για τις απεργίες των εκπαιδευτικών και των νοσοκομειακών, την ΕΡΤ, τον ΕΝΦΙΑ, τις Δημοτικές Εκλογές του 2014, το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης, την «Πρώτη φορά Αριστερά», τη

διαπραγμάτευση, και ένα σωρό άλλα που δείχνουν τη διαλεκτική συμβολή τόσο της «δεξιάς» όσο και της «αριστερής» πτέρυγας του ΣΥΡΙΖΑ στην πορεία προς την τελική ήττα του λαού μας. Αντί μέσα απ' όλα αυτά να προκύψει ένα παλλαϊκό και πολυποίκιλο κίνημα πολιτικής ανυπακοής, εκφρασμένο σε πολλαπλούς εναλλακτικούς θεσμούς και δίκτυα για την αυτοδιάθεση, τη δημοκρατία και την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας, δόθηκαν κίβδηλες υποσχέσεις αντιλιτότητας, βασισμένες σε μια κεϋνσιανή αναδιανεμητική πολιτική που στηριζόταν όμως σε ανύπαρκτους πόρους. Ή μάλλον σε πόρους που θα μας τους έδιναν οι αντίπαλοί μας για να τους κατατροπώσουμε! Όχι! Ούτε ο Τσίπρας, ούτε η παρέα του ήταν τόσο ηλίθιοι. Απλώς, μας δουλεύανε κανονικά.

Για μένα είναι φανερό ότι ο πόλεμος δεν χάθηκε στη διαπραγμάτευση, αλλά στην εξαρχής απόφαση της ηγετικής ομάδας του ΣΥΡΙΖΑ να μην συγκρουστούν με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα. Κι αυτό, γιατί πέρα απ' οποιεσδήποτε άλλες ιδιοτελείς προθέσεις και ό,τι άλλο παρόμοιο μπορεί να υποθέσεις κανείς, η ομάδα αυτή δεν μπορούσε να αντιληφθεί και να χειριστεί το δίπολο ριζοσπαστισμός και ευθύνη, παρά μέσα από το ιδεοληπτικό σχήμα «αντικαπιταλιστική ρήξη ή διαχειριστική προσαρμογή». Έχοντας δεδομένη την αδυναμία για το πρώτο, επέλεξε το δεύτερο· πρώτα απ' όλα, ξαναλέω, σε σχέση με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα, και κατά δεύτερο λόγο σε σχέση με τον διεθνή συσχετισμό. Σ' αυτή την ανεπάρκεια του Τσίπρα – μοιραίας φιγούρας, αντιπροσωπευτικής της μεταπολιτευτικής Αριστεράς – χάθηκε όλο το παιχνίδι. Οι άλλοι, η αριστερή αντιπολίτευση κ.λπ., έμειναν απλώς μετέωροι απέναντι στο πραγματικό πρόβλημα, μη έχοντας κάτι άλλο να κάνουν από το να διαμαρτύρονται, να καταγγέλλουν και να επιμένουν στη «συνεπή» εφαρμογή της στρατηγικής του παλιού καλού ΣΥΡΙΖΑ· έτσι, για να έχουμε να λέμε!

Από τον Αντι-Οιδίποδα στον Τηλέμαχο πόσο μακρύς είναι ο δρόμος;

Τον Μάιο του 2016 κυκλοφόρησε στα Ελληνικά ένα μικρό σχετικά βιβλίο με τίτλο *Το σύμπλεγμα του Τηλέμαχου*.⁵ Γράφτηκε και κυκλοφόρησε στα Ιταλικά το 2013 από τον ψυχαναλυτή *Μάσιμο Ρεκαλκάτι*. Το βιβλιαράκι αυτό, που μιλά για τη συμβολική συρρίκνωση του πατέρα στις σύγχρονες κοινωνίες και για την αδυναμία των ανθρώπων να αναλάβουν την ευθύνη της δικής τους βαθύτερης, προσωπικής ή συλλογικής επιθυμίας, είναι σαν να φωτογραφίζει την αδυναμία της ελληνικής κοινωνίας γενικά και της Αριστεράς ειδικότερα να δουν την επιβεβλημένη ρήξη με το υπάρχον σύστημα με όρους ευθύνης και απελευθέρωσης και όχι με όρους καταγγελίας, διαμαρτυρίας και καταστροφής.

5. Massimo Recalcati, *Το σύμπλεγμα του Τηλέμαχου – Γονείς και παιδιά μετά τη δύση του πατέρα*, Εκδ. Κέλευθος, 2016.

Ο Ρεκαλκάτι αναλύει τέσσερεις «υιικές φιγούρες» που εκπροσωπούν ισάριθμες ψυχικές και πνευματικές στάσεις, ξεκινώντας από την αμφισβήτηση του Μάη του '68 και φτάνοντας μέχρι τις μέρες μας:

α) Ο γιος-Οιδίποδας αντιστοιχεί στην περίφημη σύγκρουση των γενεών και είναι κυρίαρχος εκπρόσωπος των νέων και της αμφισβήτησης έως και τα τέλη της δεκαετίας του '70 – τότε δηλαδή που διαμορφώνονται και οι βασικοί τύποι της ελληνικής μεταπολιτευτικής Αριστεράς. Εκφράζει τη σύγκρουση με την παράδοση, με τους κανόνες, με τον Νόμο. Η επιθυμία αναδύεται στην αντίθεση της πραγματικότητας με τη φαντασία, του παλιού με το καινούργιο.

β) Ο γιος-Αντι-Οιδίποδας, εμφανίζεται σαν τύπος τις αμέσως επόμενες δεκαετίες, ελπίζοντας ότι μπορεί να παρακάμψει το πρόβλημα και το δράμα του Οιδίποδα. Προσπερνά τη σύγκρουση με τον πατέρα-Νόμο, αφήνοντας απλώς αχαλίνωτη την επιθυμία του, την οποία όμως δεν μπορεί να συλλάβει και να βιώσει παρά με τους όρους του απωθημένου συμβολικού πατέρα. Δηλαδή σαν απόλαυση του χρήματος και της ισχύος, σαν λατρεία του καταναλωτισμού και της εξουσίας, ξεγυμνωμένα πλέον από κάθε νομιμοποιητικό σύμβολο.⁶

γ) Ακολουθεί ο γιος-Νάρκισσος σαν χαρακτηριστική φιγούρα των τελευταίων δεκαετιών έως το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης του 2008. Είναι η εποχή που ο πατέρας έχει πλέον εξαχνωθεί εντελώς⁷ και δεν υπάρχει ούτε επιθυμία, ούτε υποκείμενο, παρά μόνο ένας χυλώδης κατοπτρισμός του «Εγώ» σε μια λίμνη από καταναλωτικά αντικείμενα. Δεν υπάρχει πλέον σύγκρουση, παρά μόνο «σύγχυση μεταξύ των γενεών», και «λατρεία μιας ατομικής ευτυχίας χωρίς δεσμούς με τον Άλλον».⁸

δ) Η μεγάλη κρίση που συντάραξε τη Δύση, λέει ο Ρεκαλκάτι, μαζί με όλες τις αλλαγές που ακολούθησαν, φέρνει στο προσκήνιο έναν νέο πρωταγωνιστή: τον γιο-Τηλέμαχο, που υπερασπίζεται την κληρονομιά του εναντίον των μνηστήρων και ταξιδεύει για να αναζητήσει τον πατέρα του, αποζητώντας τον Νόμο ως δικαιοσύνη. Η επιθυμία του Τηλέμαχου δεν είναι επιθυμία «ενός Άλλου κόσμου», μιας ουτοπικής ανύπαρκτης πραγματικότητας, μιας ιδανικής, άπιαστης πόλης. Ο Τηλέμαχος απαιτεί δικαιοσύνη «τώρα»! Αγανακτισμένος, αρνείται την υφιστάμενη κατάσταση, όχι στο όνομα ενός ανέφικτου ιδεώδους αλλά στο

6. Σημείο αναφοράς για τη γέννηση αυτού του ψυχικού τύπου, λέει ο Ρεκαλκάτι, είναι η έκδοση το 1972 του βιβλίου των Ζιλ Ντελέζ και Φελίξ Γουατταρί, *Καπιταλισμός και σχιζοφρένεια. Ο Αντι-Οιδίπους*. Κυκλοφόρησε στα Ελληνικά το 1981 από τις εκδόσεις Κέδρος. «Πρόκειται για την πιο ισχυρή κριτική στην πρακτική και τη θεωρία της ψυχανάλυσης, προερχόμενη από την “αριστερά”». Μ. Recalcati, *ό.π.*, σελ. 119.

7. Είναι «όταν το μπαλκόνι του Αγίου Πέτρου μένει άδειο και η μνήμη του γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος έχει χαθεί (Νάνι Μορέττι)» και «τα ιδεώδη μοιάζουν να είναι όλα χεσμένα (Παζολίνι)». *Ό.π.*, σελ. 125.

8. *Ό.π.*, σελ. 114.

‘Όνομα-του-Πατέρα.»⁹ Όμως, σημειώνει ο Ρεκαλκάτι, όχι οποιουδήποτε πατέρα, αλλά του Οδυσσέα. Που όταν χρειάστηκε στην *Ιλιάδα* να αυτοσυστηθεί δεν παρουσιάστηκε ως βασιλιάς της Ιθάκης, αλλά ως πατέρας του Τηλέμαχου. Που τον προσδιορίζει «η απεριόριστη ευθύνη του ως πατέρα και όχι η ισχύς του Ονόματός του». Και που γι’ αυτήν άλλωστε την ευθύνη «θα παραιτηθεί από τη μέθη της περιπλάνησης και την αθανασία του αιώνιου», δείχνοντας «ότι το αιώνιο υπάρχει στον κόσμο, εδώ, στο δεσμό με αυτόν που αγαπάμε».¹⁰

Δεν ξέρω αν βλέπετε τη συνάφεια όλων αυτών με την ελληνική περιπέτεια των τελευταίων ετών. Η κρίση επέπεσε επί μιας κοινωνίας που απαρτίζεται από Αντι-Οιδίποδες και Νάρκισσους. Και μέσα στην ταραχή της κατάρρευσης και της διάλυσης αυτής της κοινωνίας, την υπεράσπισή της ανέλαβε μια Αριστερά συγκροτημένη στον ψυχικό και πνευματικό της πυρήνα ως Οιδίπους, ανίκανη να αναλάβει οποιαδήποτε ευθύνη, πέρα από την ιδέα μιας φαντασιακής σύγκρουσης με την εξουσία. Όμως η πραγματική ανάγκη της χώρας δεν είναι αυτή. Όπως ο Τηλέμαχος, καλούμαστε να ανασυγκροτηθούμε και να αναλάβουμε το βάρος της κληρονομιάς μας, όχι για να φτιάξουμε «μιαν άλλη κοινωνία», αλλά για να αποκαταστήσουμε τη χαμένη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία εδώ και τώρα. Μόνο έτσι μπορεί να ανοίξει το ενδεχόμενο ενός ευρύτερου κοινωνικού μετασχηματισμού.

Υπ’ αυτή την έννοια δικαιολογώ κατ’ αρχήν την ενστικτώδη ανάγκη του Αλ. Τσίπρα να ξεφύγει από το «αριστεροχώρι», προκειμένου να σταθεί στο ύψος της κοινής συλλογικής ευθύνης με όρους πραγματικούς. Μόνο που αποδείχθηκε, δυστυχώς, πολύ λίγος γι’ αυτό το ιστορικό καθήκον. Όχι σαν ψυχολογικός χαρακτήρας, αλλά σαν τύπος αριστερού. Και μαζί μ’ αυτόν αποδείχθηκαν εξίσου λίγοι και όλοι αυτοί που τον περιέβαλλαν. Αντί να οδηγήσουν την Αριστερά και τη χώρα στην απαιτούμενη υπέρβαση, ξέφυγαν από το πρόβλημα σαν λιποτάκτες. Νόμισαν ότι θα μπορούσαν να γλυτώσουν τη μοίρα του Οιδίποδα αν προσαρμόζονταν στον γνώριμό τους ρόλο του Αντι-Οιδίποδα (του οποίου το εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ του ’90 και του 2000 είναι μια πολύ χαρακτηριστική έκφραση). Φρόντισαν λοιπόν να αναδιπλωθούν σε έναν τύπο “ευθύνης” που παρακάμπτει – νομίζει ότι μπορεί να παρακάμψει – τη σύγκρουση, και αποδέχθηκαν να κυβερνήσουν υπηρετώντας τους μνηστήρες· με το αζημίωτο βέβαια.

Είναι δυνατόν να τελειώνει έτσι η νεοελληνική Οδύσσεια; Όχι όσο οι Έλληνες κρατούν την επαφή με την εσωτερική τους προσωπική και συλλογική επιθυμία για δικαιοσύνη και ελευθερία. Όσο το αίτημα των αγανακτισμένων «να πάρουμε την τύχη μας στα χέρια μας» παραμένει ζωντανό κίνητρο για επανασύνδεση του ριζοσπαστισμού με την ευθύνη, της ευθύνης με τον ριζοσπαστισμό. Σαν τον Τηλέμαχο· σαν γνήσιοι κληρονόμοι του Οδυσσέα.

9. Ό.π., σελ. 134.

10. Ό.π., σελ. 137-139.